

Repertoriul jurisprudenței

HOTĂRÂREA TRIBUNALULUI (Camera a zecea extinsă)

20 decembrie 2023*

„Concurență – Înțelegeri – Sectorul instrumentelor financiare derivate pe rata dobânzii în euro – Decizie prin care se constată o încălcare a articolului 101 TFUE și a articolului 53 din Acordul privind SEE – Manipularea ratelor de referință interbancare Euribor – Schimb de informații confidențiale – Restrângere a concurenței prin obiect – Încălcare unică și continuă – Procedură «hibridă» eșalonată în timp – Prezumția de nevinovăție – Imparțialitate – Amenzi – Quantum de bază – Valoarea vânzărilor – Articolul 23 alineatele (2) și (3) din Regulamentul (CE) nr. 1/2003 – Obligația de motivare – Decizie de modificare care completează motivarea – Egalitate de tratament – Proportionalitate – Competență de fond”

În cauza T-106/17,

JPMorgan Chase & Co., cu sediul în New York, New York (Statele Unite),

JPMorgan Chase Bank, National Association, cu sediul în Columbus, Ohio (Statele Unite),

J.P. Morgan Services LLP, cu sediul în Londra (Regatul Unit),

reprezentate de B. Tormey, A. Holroyd, L. Ream, N. French, N. Frey, D. Das, D. Hunt, N. English, solicitors, M. Lester, KC, D. Piccinin și D. Heaton, barristers,

reclamante,

împotriva

Comisiei Europene, reprezentată de F. van Schaik, T. Baumé și M. Farley, în calitate de agenți,

pârâtă,

TRIBUNALUL (Camera a zecea extinsă),

compus, la deliberări, din domnii S. Papasavvas, președinte, A. Kornezov și E. Buttigieg (raportor), doamna K. Kowalik-Bańczyk și domnul G. Hesse, judecători,

grefier: doamna I. Kurme, administratoare,

* Limba de procedură: engleza.

având în vedere faza scrisă a procedurii, în special:

- deciziile din 5 iunie 2019 și din 31 martie 2021 de suspendare a procedurii în temeiul articolului 69 litera (d) din Regulamentul de procedură al Tribunalului;
- memoriul în adaptare depus de reclamante la grefa Tribunalului la 8 septembrie 2021 și observațiile Comisiei cu privire la acest memoriu depuse la grefa Tribunalului la 26 noiembrie 2021,

în urma ședinței din 18 martie 2022,

având în vedere Hotărârea din 12 ianuarie 2023, HSBC Holdings și alții/Comisia (C-883/19 P, EU:C:2023:11), și observațiile părților aferente acesteia,

pronunță prezenta

Hotărâre¹

[*omissis*]

III. În drept

[*omissis*]

A. Cu privire la cererea de anulare a articolului 1 litera (c) din decizia atacată

[*omissis*]

1. Cu privire la existența unui comportament ilicit imputabil reclamantelor (primul, al doilea și al treilea motiv ale cererii introductive)

[*omissis*]

a) Cu privire la primul motiv prin care se contestă participarea JP Morgan la comportamentele ilicite

[*omissis*]

¹ Sunt redate numai punctele din prezenta hotărâre a căror publicare este considerată utilă de către Tribunal.

1) Cu privire la contestarea participării JP Morgan la practicile în cauză

i) Cu privire la participarea la practicile de manipulare a ratei Euribor

- 274 Reclamantele arată că traderul JP Morgan nu a participat la niciun comportament având ca obiect manipularea Euribor sau a EONIA. În această privință, ele susțin că teza Comisiei împotriva lor, de altfel nesusținută de propriile constatări de fapt, este total diferită de cea pe care aceasta a reținut-o împotriva celorlalți destinatari ai deciziei atacate, în măsura în care din schimburile în cauză nu ar reieși nicio solicitare de manipulare a Euribor în favoarea traderului JP Morgan sau din partea acestuia din urmă în favoarea traderului Deutsche Bank. În consecință, nu s-ar fi stabilit că reclamantele au contribuit la vreo manipulare a Euribor urmărită de înțelegere. Presupunând că asemenea solicitări pot fi identificate, Comisia nu ar fi constatat că traderul JP Morgan a acceptat sau a dat curs unor astfel de solicitări adresându-se biroului său de trezorerie. În sfârșit, Comisia nu ar fi stabilit că traderul JP Morgan a încercat de asemenea să manipuleze rata EONIA.
- 275 Chiar presupunând că ar fi corecte, constatările Comisiei ar fi cel mult susceptibile să demonstreze că traderul JP Morgan a beneficiat de informații transmise de traderul Deutsche Bank cu privire la manipularea efectuată de acesta din urmă. Or, o asemenea teză privind o participare pasivă la încălcare prin aprobarea tacită nu ar fi invocată în decizia atacată și, în orice caz, nu ar fi dovedită, întrucât Comisia nu a demonstrat că traderul JP Morgan ar fi fost informat despre vreun acord anticoncurențial între alte bănci și ar fi participat la o reuniune în cursul căreia s-ar fi încheiat un acord anticoncurențial.
- 276 Comisia contestă argumentele reclamantelor și susține că elementele de probă, considerate drept o serie de indicii și analizate în contextul faptelor și al pieței, demonstrează că JP Morgan a participat la toate formele de coluziune enumerate în decizia atacată.
- 277 În această privință, din schimburile dintre traderul JP Morgan, pe de o parte, și traderii Deutsche Bank și ai Barclays, pe de altă parte, a căror materialitate a fost confirmată mai sus (a se vedea punctul 273 de mai sus), analizate în contextul celorlalte elemente de probă, reiese că Comisia a reținut în mod întemeiat participarea traderului JP Morgan la comportamentele referitoare la manipularea ratei Euribor.
- 278 Cu titlu introductiv, trebuie respins ca nefondat argumentul reclamantelor potrivit căruia comportamentele care le sunt reproșate ar consta numai în solicitări directe de manipulare a cotațiilor ratei Euribor. Astfel, după cum susține în mod întemeiat Comisia și după cum s-a arătat mai sus, comportamentele reproșate reclamantelor au luat diferite forme, enumerate în considerentul (358) al deciziei atacate și amintite la punctul 16 de mai sus. Prin urmare, atunci când susțin că Comisia nu a stabilit în decizia atacată că JP Morgan a participat la practica de manipulare a Euribor, în măsura în care Comisia nu ar fi stabilit că traderul Deutsche Bank a solicitat traderului JP Morgan să influențeze contribuțiile la Euribor pentru a servi intereselor sale sau că traderul JP Morgan a adresat o solicitare similară traderului Deutsche Bank, reclamantele interpretează în mod eronat decizia atacată, întemeindu-se numai pe considerentul (490) al acesteia, și limitează întinderea obiecțiunilor reținute de Comisie în privința lor.
- 279 În continuare, trebuie amintit că participarea unei întreprinderi la o reuniune anticoncurențială creează o prezumție privind caracterul ilicit al acestei participări, prezumție pe care această întreprindere trebuie să o răstoarne prin proba unei distanțări publice, care trebuie să fie percepută ca atare de ceilalți participanți la înțelegere (a se vedea în acest sens Hotărârea din

7 ianuarie 2004, Aalborg Portland și alții/Comisia, C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P și C-219/00 P, EU:C:2004:6, punctele 81 și 82 și jurisprudența citată, și Hotărârea din 3 mai 2012, Comap/Comisia, C-290/11 P, nepublicată, EU:C:2012:271, punctele 74-76 și jurisprudența citată). Rațiunea ce stă la baza acestui principiu de drept este că, prin participarea la reuniunea menționată fără a se distanța în mod public de conținutul acesteia, întreprinderea a dat de înțeles celorlalți participanți că era de acord cu rezultatul acesteia și că i s-ar conforma (a se vedea în acest sens Hotărârea din 7 ianuarie 2004, Aalborg Portland și alții/Comisia, C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P și C-219/00 P, EU:C:2004:6, punctul 82, și Hotărârea din 25 ianuarie 2007, Sumitomo Metal Industries și Nippon Steel/Comisia, C-403/04 P și C-405/04 P, EU:C:2007:52, punctul 48).

- 280 În speță, trebuie să se arate că, contrar celor susținute de reclamante, din elementele de probă pe care s-a întemeiat Comisia, considerate drept o serie de indicii, reiese că traderul JP Morgan s-a angajat în discuții cu traderii Deutsche Bank și ai Barclays având ca obiectiv influențarea nivelului ratei Euribor în sensul intereselor lor.
- 281 În primul rând, răspunzând cererii traderului Deutsche Bank de a furniza o contribuție ridicată în sensul că urma să verifice la trezoreria sa nivelul contribuției sale, traderul JP Morgan a acceptat, în cadrul schimburilor din 27 și din 28 septembrie 2006 (a se vedea punctele 98 și 107 de mai sus), să solicite de la trezoreria băncii sale o cotație Euribor în sensul preferințelor traderului Deutsche Bank.
- 282 În al doilea rând, schimbul din 8 noiembrie 2006 (a se vedea punctele 178-181 de mai sus) demonstrează fără echivoc faptul că traderul JP Morgan și traderul Deutsche Bank examinau posibilitatea de a alinia o viitoare cotație Euribor a băncilor lor respective pe baza preferințelor lor pentru un fixing Euribor-1M scăzut.
- 283 În al treilea rând, în cadrul schimbului din 25 octombrie 2006, traderul Barclays a propus fără echivoc traderului JP Morgan să nu ezite să îi solicite fixinguri Euribor în funcție de interesele sale, fără ca acesta din urmă să refuze oferta sau să se distanțeze în alt mod de aceasta în sensul jurisprudenței amintite la punctul 279 de mai sus. De asemenea, din schimbul din 26 octombrie 2006 reiese că traderul Deutsche Bank a sugerat traderului JP Morgan să i se adreseze pentru a-i solicita cotații Euribor-1M în funcție de interesele sale. Traderul JP Morgan nu s-a distanțat de o astfel de propunere și a refuzat oferta numai în măsura în care nivelul fixingurilor care era scăzut la acel moment corespundea intereselor sale.
- 284 În al patrulea rând, din schimburile din 27, din 28 și din 29 septembrie 2006, din 25 octombrie și din 26 octombrie 2006 și din 8 noiembrie 2006 reiese că părțile la aceste schimburi aveau intenția de a se angaja în practici anticoncurențiale de manipulare a Euribor, în măsura în care au examinat cel puțin posibilitatea alinierii nivelului cotațiilor viitoare ale băncilor lor respective.
- 285 În al cincilea rând, pe de o parte, în ceea ce privește manipularea ratei Euribor la data IMM din luna decembrie, din schimbul din 15 decembrie 2006 dintre responsabilul cu transmiterea cotațiilor și traderul JP Morgan reiese că acesta din urmă avea cel puțin suspiciuni puternice în ceea ce privește manipularea respectivă și implicarea Deutsche Bank în aceasta. În cadrul schimbului din 18 decembrie 2006 cu traderul Deutsche Bank, el a recunoscut că era mulțumit de fixingul Euribor-3M, chiar dacă poziția sa de tranzacționare era modestă, dar cel puțin nu avea un interes contrar (a se vedea punctul 211 de mai sus). Rezultă de aici că traderul JP Morgan

a beneficiat de practicile de manipulare a ratei Euribor la 18 decembrie 2006 ajustând poziția sa de tranzacționare, ceea ce i-a permis să evite pierderi, chiar dacă nu a participat în mod activ la punerea în aplicare a acestei manipulări.

- 286 Pe de altă parte, în ceea ce privește manipularea ratei Euribor la data IMM din luna martie, elementele de probă demonstrează fără echivoc că traderul JP Morgan avea cunoștință sau, cel puțin, avea suspiciuni puternice în ceea ce privește această manipulare (a se vedea schimbul din 16 martie 2007 dintre traderul JP Morgan și responsabilul cu transmiterea cotațiilor acestei bănci, punctul 258 de mai sus). În plus, având în vedere comunicările băncii E, schimbul din 29 septembrie 2006 și schimbul din 15 decembrie 2006 (a se vedea punctele 208 și 209 de mai sus) dintre traderul JP Morgan și responsabilul cu transmiterea cotațiilor băncii sale, Comisia a putut reține în mod întemeiat, în considerentul (490) al deciziei atacate, că traderul JP Morgan știa că traderul Deutsche Bank era dispus și capabil să influențeze nivelurile ratelor dobânzii de referință Euribor. Astfel, este plauzibil să se considere că, atunci când acesta din urmă i-a comunicat la 4 ianuarie și la 8 ianuarie 2007 și la 6 februarie 2007 informații cu privire la poziția de tranzacționare pe care o deținea pentru data respectivă, precum și cu privire la strategia sa în materie de tranzacționare, în măsura în care indica faptul că o asemenea poziție prezenta un risc redus, traderul JP Morgan putea să prevadă în mod rezonabil că strategia în materie de tranzacționare menționată reflecta previziunile traderului Deutsche Bank cu privire la nivelul ratei Euribor, așa cum ar rezulta din practicile de manipulare în care se angaja acesta din urmă.
- 287 În cadrul schimburilor din 16 și din 19 martie 2007, traderul JP Morgan a afirmat în mod explicit că a ținut seama de informațiile care i-au fost comunicate de traderul Deutsche Bank și că, în consecință, și-a redus poziția scurtă și chiar a adoptat o poziție „ușor lungă” cu privire la contractele la termen pentru data IMM din martie 2007. Astfel, acesta și-a redus pierderile. Ulterior, el i-a mulțumit traderului Deutsche Bank pentru sfaturile sale.
- 288 Rezultă de aici că traderul JP Morgan a beneficiat de practicile care urmăreau scăderea ratei Euribor din data IMM din martie 2007, practici de care avea cunoștință, deși, așa cum susțin reclamantele, potrivit elementelor de probă prezentate de Comisie, el nu a fost informat de traderul Deutsche Bank cu privire la detaliile acestui plan și, prin urmare, că nu a participat în mod activ la punerea sa în aplicare.
- 289 În această privință, trebuie să se amintească, astfel cum a procedat Comisia în considerentele (348) și (364) ale deciziei atacate, că modurile pasive de participare la încălcare, precum prezența unei întreprinderi la reuniuni în cursul cărora au fost încheiate acorduri având un obiect anticoncurențial, fără să se fi opus în mod vădit, reflectă o complicitate care este de natură să angajeze răspunderea acesteia potrivit articolului 101 alineatul (1) TFUE, având în vedere că aprobarea tacită a unei inițiative nelegale, fără a se distanța în mod public de conținutul acesteia sau fără a o denunța entităților administrative, are drept efect să încurajeze continuarea încălcării și să compromită descoperirea sa (a se vedea Hotărârea din 22 octombrie 2015, AC-Treuhand/Comisia, C-194/14 P, EU:C:2015:717, punctul 31 și jurisprudența citată).
- 290 În consecință, în temeiul jurisprudenței amintite la punctul 279 de mai sus, pentru a răsturna prezumția caracterului ilicit al unei asemenea participări la o reuniune anticoncurențială, întreprinderea trebuie să facă dovada unei distanțări publice (a se vedea în acest sens Hotărârea din 7 februarie 2013, Slovenská sporiteľňa, C-68/12, EU:C:2013:71, punctul 27 și jurisprudența citată). Or, reclamantele nu au prezentat niciun element de probă în acest sens nici în raport cu manipularea ratei din 18 decembrie 2006, nici în privința comunicării de către traderul Deutsche Bank către traderul JP Morgan a informațiilor privind strategia sa în materie de tranzacționare

pentru data IMM din martie 2007. Dimpotrivă, astfel cum s-a arătat la punctele 285 și 286 de mai sus, traderul JP Morgan și-a ajustat strategia în materie de tranzacționare pentru a putea beneficia de aceste manipulări.

- 291 Reclamantele susțin că o asemenea participare pasivă la încălcarea în cauză nu putea fi reținută în privința lor, întrucât obligația de a se distanța în mod public de o încălcare nu ar avea relevanță decât în măsura în care Comisia dovedește că întreprinderea a participat la o reuniune în cursul căreia s-a încheiat un acord anticoncurențial.
- 292 Totuși, având în vedere natura încălcării în cauză, care a luat forma unei rețele de contacte bilaterale între diferiți actori [a se vedea considerentele (357) și (360) ale deciziei atacate], Comisia nu a putut reține nicio participare la o „reuniune” în sensul argumentului reclamantelor. Astfel, aceasta a putut reține în mod întemeiat un mod pasiv de participare a reclamantelor la anumite comportamente privind manipularea ratelor, în măsura în care traderul JP Morgan era informat cu privire la existența practicilor de manipulare a ratelor în special de către traderul Deutsche Bank, cu care întreținea contacte bilaterale. Or, reclamantele nu contestă caracterul ilicit al unor asemenea practici de manipulare a ratelor și nici faptul că traderul JP Morgan trebuia să fie la curent cu un asemenea caracter ilicit al acestor practici [a se vedea considerentul (360) al deciziei atacate].
- 293 În al șaselea rând, din schimburile din 27 septembrie și din 28 septembrie 2006 și din 8 noiembrie 2006 reiese că traderul JP Morgan a comunicat sau, cel puțin, s-a angajat în mod implicit să comunice concurentului său informații primite de la responsabilii cu transmiterea cotațiilor băncii sale. Astfel, promițând la 27 septembrie și la 28 septembrie 2006 să „verifice” nivelul contribuției trezoreriei sale, traderul JP Morgan a intenționat să elimine incertitudinile cu privire la nivelul contribuției avute în vedere de aceasta din urmă și, prin urmare, în mod implicit, s-a angajat să raporteze contactele pe care intenționa să le stabilească cu aceasta. De asemenea, cu ocazia schimbului din 8 noiembrie 2006, traderul JP Morgan a comunicat traderului Deutsche Bank informațiile privind nivelul cotației băncii sale obținute în cadrul contactelor anterioare cu biroul de trezorerie.
- 294 În al șaptelea rând, la 2 octombrie 2006, la 18 decembrie 2006 și la 19 martie 2007, traderii JP Morgan și ai Deutsche Bank s-au angajat în schimburi pentru a controla sau pentru a supraveghea comportamentul membrilor înțelegerii în măsura în care aceștia fie au verificat nivelul cotațiilor Deutsche Bank, fie au discutat despre satisfacția lor în ceea ce privește nivelul ratei Euribor despre care știau sau cel puțin suspectau că fusese manipulată.
- 295 În sfârșit, reiese fără ambiguitate din discuțiile din 27 septembrie și din 28 septembrie 2006, din 26 octombrie 2006 și din 8 noiembrie 2006 că traderii Deutsche Bank și ai JP Morgan și-au comunicat preferințele cu privire la fixingurile Euribor sau poziția lor de tranzacționare care permite stabilirea unor astfel de preferințe, ceea ce le-a permis să se asigure că interesele lor convergeau înainte de a continua concertarea lor prin care se urmărea influențarea cotațiilor Euribor ale băncilor lor respective în sensul acestor interese.
- 296 Din cele ce precedă reiese că, în cadrul schimburilor din 27 septembrie, din 28 septembrie și din 29 septembrie 2006, din 2 octombrie, din 25 octombrie și din 26 octombrie 2006, din 8 noiembrie 2006, din 18 decembrie 2006, din 4 ianuarie și din 8 ianuarie 2007, din 6 februarie 2007, precum și din 16 martie și din 19 martie 2007, traderul JP Morgan a participat la comportamentele referitoare la manipularea ratei Euribor.

- 297 Această concluzie nu este repusă în discuție de celelalte argumente ale reclamantelor.
- 298 În primul rând, reclamantele susțin că Comisia nu a constatat că traderul JP Morgan a solicitat responsabililor cu transmiterea contribuțiilor din cadrul JP Morgan să influențeze indicii Euribor și EONIA sau să furnizeze contribuții în sensul contactelor cu alți traderi. Elle arată de asemenea că trezoreria JP Morgan a transmis o contribuție care nu era în sensul pretensei înțelegeri.
- 299 În această privință, trebuie să se amintească mai întâi (a se vedea punctul 278 de mai sus) că comportamentele ilicite reproșate JP Morgan nu constau în manipularea Euribor ca atare, ci în schimburi de informații între traderi care reflectă intenția acestora de a influența cotațiile băncilor lor în cadrul eșantionului de bănci Euribor în sensul propriilor interese. Astfel, după cum reiese din considerentul (113) literele (a)-(f), din considerentul (358) literele (a)-(f) și din considerentul (392) literele (a)-(f) ale deciziei atacate, rezumate la punctul 16 de mai sus, aceste schimburi priveau preferințele pentru un nivel al ratei Euribor, uneori însoțite de comunicarea pozițiilor de tranzacționare deținute, posibilitatea de a alinia pozițiile de tranzacționare și cotațiile Euribor, o promisiune din partea traderului implicat de a contacta o persoană responsabilă cu transmiterea cotațiilor Euribor din cadrul băncii sale pentru a-i solicita o cotație într-o anumită direcție sau la un nivel specific și un raport privind răspunsul acesteia din urmă.
- 300 Or, schimburile dintre traderi indică în mod clar comunicarea preferințelor privind rata, a pozițiilor de tranzacționare asociate și a unei oferte sau a unei intenții a traderului JP Morgan de a influența cotația băncii sale în sensul intereselor traderului Deutsche Bank sau a unei intenții a acestuia din urmă și a traderului Barclays de a influența cotațiile băncilor lor respective în sensul intereselor traderului JP Morgan.
- 301 În considerentele (125), (135) și (634) ale deciziei atacate, Comisia a reținut în esență numai că aranjamentele dintre traderi fuseseră „completate” și „puse în aplicare” prin comunicări între aceștia și responsabili cu transmiterea cotațiilor din cadrul departamentelor de trezorerie ale băncilor lor și, „din când în când”, printr-o cotație transmisă efectiv de aceștia din urmă a ratelor Euribor comunicate, coordonate sau convenite. Argumentele reclamantelor referitoare la neimplicarea trezoreriei JP Morgan în practicile prin care se urmărea influențarea ratei Euribor sunt, cel mult, susceptibile să demonstreze nepunerea în aplicare a comportamentului anticoncurențial de către trezoreria băncii, mai degrabă decât neparticiparea traderilor la comportamentul menționat (a se vedea în acest sens Hotărârea din 24 octombrie 1991, Atochem/Comisia, T-3/89, EU:T:1991:58, punctul 100).
- 302 În acest context, trebuie să se arate că, în orice caz, mai multe elemente de probă reținute de Comisie, considerate drept o serie de indicii, fac plauzibil faptul că traderul JP Morgan a dat curs discuțiilor cu traderul Deutsche Bank cu privire la nivelul dorit al ratei Euribor prin stabilirea de contacte cu responsabili cu transmiterea cotațiilor băncii sale și, prin urmare, a pus în aplicare schimburi coluzive.
- 303 Astfel, schimburile din 27 septembrie și din 28 septembrie 2006, în cadrul cărora traderul JP Morgan a acceptat să solicite trezoreriei băncii sale o cotație Euribor în sensul preferințelor traderului Deutsche Bank, trebuie interpretate în contextul seriei de indicii care cuprinde comunicările băncii E și schimburile din 28 septembrie 2006, de la ora 10.13, din 29 septembrie 2006 și din 8 noiembrie 2006, precum și schimbul dintre traderul JP Morgan și responsabilul cu transmiterea cotațiilor băncii sale din 8 februarie 2007. Această serie de indicii permite să se demonstreze, pe de o parte, existența unor concertări între traderii în cauză și birourile lor de trezorerie respective privind cotațiile Euribor, precum și faptul că traderii

considerau că puteau beneficia de colaborarea trezoreriilor lor în ceea ce privește cotațiile în cadrul eșantionului de bănci Euribor în funcție de interesele lor. Pe de altă parte, această serie de indicii evidențiază faptul că traderii aveau obiceiul de a schimba informații în vederea coordonării cotațiilor Euribor în funcție de pozițiile lor de tranzacționare respective și că traderul JP Morgan știa că un astfel de comportament presupunea contactarea birourilor de trezorerie ale băncilor lor respective (a se vedea punctul 73 de mai sus).

- 304 Schimbul din 8 februarie 2007 este deosebit de elocvent pentru faptul că traderul JP Morgan nu ezita să solicite responsabililor cu transmiterea cotațiilor băncii sale să furnizeze contribuții în cadrul eșantionului de bănci Euribor în sensul intereselor sale [considerentul (265) al deciziei atacate, a se vedea punctul 242 de mai sus] și pentru faptul că responsabilul cu transmiterea cotațiilor din cadrul JP Morgan s-a arătat receptiv la o astfel de solicitare, răspunzând că biroul de trezorerie „va face tot posibilul”.
- 305 Aceste elemente de probă, considerate drept o serie de indicii, fac plauzibil faptul că traderul JP Morgan a încercat să influențeze nivelul contribuției trezoreriei băncii sale. În orice caz, el a acceptat în mod explicit să dea curs cererii în acest sens din partea traderului concurent.
- 306 În al doilea rând, reclamantele susțin că traderul JP Morgan nu a beneficiat în mod semnificativ de vreo manipulare a indicilor, în special în ceea ce privește manipularea din 19 martie 2007, contrar a ceea ce ar reieși din considerentul (364) al deciziei atacate.
- 307 În această privință, trebuie să se arate că, în cadrul acestei critici, reclamantele invocă doar argumente privind manipularea din 19 martie 2007. Or, în ceea ce privește această manipulare, astfel cum reiese din schimburile din 16 martie și din 19 martie 2007, traderul JP Morgan a recunoscut în mod explicit că și-a ajustat strategia în materie de tranzacționare urmând sfatul traderului Deutsche Bank de a adopta o poziție lungă în ceea ce privește fixingul IMM din martie și că a obținut profit, chiar dacă acesta nu era semnificativ. Trebuie să se concluzioneze de aici că traderul JP Morgan a ținut seama de informațiile schimbate cu concurentul său pentru a-și stabili comportamentul pe piață. Acest fapt este stabilit și în ceea ce privește manipularea din 18 decembrie 2006.
- 308 În orice caz, în ceea ce privește celelalte schimburi referitoare la manipulările ratei, un asemenea argument este susceptibil să demonstreze, cel mult, că schimburile dintre traderi nu au fost urmate de efecte anticoncurențiale pe piață. Această chestiune este însă lipsită de relevanță în ceea ce privește comportamentele care restrâng concurența prin obiect (a se vedea în acest sens Hotărârea din 8 iulie 1999, Comisia/Anic Participazioni, C-49/92 P, EU:C:1999:356, punctele 123 și 124). Astfel, un asemenea argument ar putea eventual să se dovedească relevant în cazul în care reclamantele ar demonstra că Comisia a săvârșit o eroare atunci când a reținut că comportamentele în cauză restrângeau concurența prin obiect, aspect care trebuie examinat în cadrul celui de al doilea motiv.
- 309 În sfârșit, reclamantele susțin în esență că concluzia Comisiei potrivit căreia JP Morgan a încercat să manipuleze EONIA este lipsită de orice temei.
- 310 În această privință, astfel cum admite Comisia, ea nu a concluzionat niciunde în decizia atacată că JP Morgan a participat la practicile de manipulare a EONIA, ci că aceasta a participat la o încălcare având ca obiect denaturarea cursului normal al componentelor de stabilire a prețurilor în sectorul

EIRD legate de Euribor și/sau de EONIA (a se vedea articolul 1 din decizia atacată). Prin urmare, argumentele reclamantelor potrivit cărora Comisia nu ar fi demonstrat intenția traderului JP Morgan de a manipula rata EONIA sunt inoperante.

- 311 În plus, trebuie să se arate că încălcarea în cauză, astfel cum este definită în decizia atacată, consta nu numai în manipularea indicilor de referință, ci și în schimbul de informații sensibile cu privire la operațiuni legate printre altele de EONIA. Reclamantele invocă doar existența unei segmentări a pieței instrumentelor financiare derivate bazate pe Euribor și a celor bazate pe EONIA, fără a susține însă această afirmație cu vreun element de probă. În orice caz, simpla lipsă a unui impact „automat”, direct sau indirect, al fluctuațiilor Euribor asupra EONIA, invocată de reclamante, presupunând că este dovedită, nu poate demonstra că contractele EIRD indexate în funcție de Euribor și cele indexate în funcție de EONIA nu aparțin aceleiași piețe a EIRD. Prin urmare, Comisia avea dreptul să rețină participarea JP Morgan la încălcarea având ca obiect denaturarea cursului normal de stabilire a prețurilor în sectorul EIRD legate de Euribor și/sau de EONIA, chiar dacă nu a constatat că JP Morgan a participat la practicile de manipulare a EONIA.
- 312 Din cele ce precedă rezultă că, sub rezerva examinării celui de al doilea motiv (a se vedea punctul 308 de mai sus), criticile reclamantelor prin care se urmărește să se demonstreze că JP Morgan nu a participat la practicile de manipulare a Euribor trebuie respinse ca nefondate.

[omissis]

2. Cu privire la calificarea drept încălcare unică reținută de Comisie (al patrulea motiv al cererii introductive)

[omissis]

a) Cu privire la al doilea aspect al celui de al patrulea motiv, întemeiat pe faptul că Comisia nu a demonstrat că reclamantele aveau cunoștință sau puteau să prevadă în mod rezonabil comportamentul ilicit urmărit sau pus în aplicare de celelalte părți

- 475 În cadrul celui de al doilea aspect al celui de al patrulea motiv, reclamantele susțin în esență că Comisia a considerat în mod eronat că traderul JP Morgan avea cunoștință sau putea să prevadă în mod rezonabil comportamentul ilicit urmărit sau pus în aplicare de alte întreprinderi în vederea manipulării fixingurilor Euribor. În special, ele afirmă că nici motivele deciziei atacate proprii JP Morgan, care figurează în considerentele (478)-(482) ale deciziei atacate, nici cele referitoare la toate băncile, care figurează în considerentele (458)-(465) ale acesteia, nu permit să se demonstreze că JP Morgan avea sau ar fi trebuit să aibă cunoștință de întinderea generală și de caracteristicile esențiale ale înțelegerii în ansamblul său. În sfârșit, întemeindu-se pe jurisprudență, reclamantele arată că, într-un caz precum cel din speță, cunoașterea trebuie să privească scadențele și direcțiile specifice pe care părțile în cauză urmăreau să le manipuleze. Or, decizia atacată nu ar îndeplini acest criteriu.
- 476 Comisia contestă aceste argumente.
- 477 Trebuie să se arate, în ceea ce privește motivele comune tuturor băncilor, că acestea se bazează pe constatarea, enunțată în considerentul (457) al deciziei atacate, potrivit căreia traderii care participă la schimburi anticoncurențiale erau profesioniști calificați și aveau cunoștință sau ar fi trebuit să aibă cunoștință de întinderea generală și de caracteristicile esențiale ale înțelegerii.

- 478 În această privință, Comisia s-a referit, în primul rând, în considerentul (458) al deciziei atacate, la contextul foarte specific în care traderii își desfășurau activitatea, marcat de schimburi bilaterale, înregistrate și controlate, în cadrul cărora traderii, care se contactau reciproc și în mod regulat, întotdeauna pentru același tip de operațiune, utilizau un limbaj codificat. Aceasta a subliniat, în al doilea rând, în considerentul (459) al deciziei atacate, că traderii implicați în schimburi știau că traderii altor bănci erau dispuși să participe la același tip de comportament coluziv referitor la componentele de stabilire a prețurilor și a altor condiții de tranzacționare a EIRD. Ea a arătat, în al treilea rând, în considerentele (460) și (461) ale deciziei atacate, că elementele de probă demonstau că exista o cunoaștere generală răspândită a caracterului declarativ al procesului de determinare a ratelor Euribor și, prin urmare, a posibilității de a-l modifica prin intermediul cotațiilor băncilor din eșantion. Potrivit Comisiei, traderii care au participat la comportamentele coluzive în cauză nu puteau ignora faptul că, dacă mai multe bănci și-ar modifica cotațiile în aceeași zi și pentru aceeași scadență a Euribor, impactul potențial asupra ratei dobânzii de referință ar crește proporțional cu numărul de bănci implicate. Ea a evidențiat, în al patrulea rând, în considerentul (463) al deciziei menționate, faptul că fiecare dintre băncile în cauză era activă pe piața în cauză de mai mulți ani și că traderii nu au fost surprinși atunci când le-a fost prezentată o solicitare de concertare. Ea a dedus din coroborarea acestor elemente, în considerentele (462) și (464) ale deciziei atacate, în esență că traderii participanți la schimburi bilaterale aveau cunoștința sau ar fi trebuit să aibă cunoștința de faptul că era posibil ca mai multe bănci să fie implicate în aranjamentele coluzive, chiar dacă această informație nu le fusese dezvăluită în mod explicit. Comisia a subliniat de asemenea, în considerentul (465) al deciziei menționate, că traderii făceau obiectul unui nivel ridicat de înregistrare și de supraveghere, astfel încât trebuia să se considere că conducerea acestora a avut cunoștința sau a putut avea cunoștința de caracteristicile esențiale ale planului de coluziune și de implicarea angajaților lor în respectivul plan. Aceasta a adăugat că trebuia să ia în considerare precauțiile luate de către traderi pentru a disimula aranjamentele lor.
- 479 În ceea ce privește motivele proprii JP Morgan, în primul rând, în considerentul (478) al deciziei atacate, Comisia a reținut că anumite referiri din schimburile care îl implicau pe traderul JP Morgan indicau că acesta știa că informațiile legate de preferințele privind ratele dobânzii viitoare pentru anumite scadențe ale Euribor pe care le împărtășea cu traderul Deutsche Bank erau susceptibile să fie comunicate de acesta din urmă contactelor sale din alte bănci. În al doilea rând, în considerentele (479) și (480) ale deciziei atacate, ea a arătat că traderul JP Morgan avea cunoștința de legătura strânsă dintre traderul Deutsche Bank și traderul Barclays. În al treilea rând, în considerentul (481) al deciziei atacate, Comisia a indicat, pe de o parte, că traderul Barclays propusese deja traderului JP Morgan să transmită cotații la orice nivel pe care l-ar putea dori pentru fixingurile Euribor (schimbul din 25 octombrie 2006) și, pe de altă parte, că, ținând seama de faptul că traderul JP Morgan avea cunoștința de relația de tranzacționare foarte apropiată dintre traderii Barclays și ai Deutsche Bank, acesta era în măsură să prevadă că, în măsura în care discuta cu traderul Deutsche Bank despre preferințe în ceea ce privește stabilirea viitoare a ratei Euribor, ar fi implicate în aceste aranjamente persoane din alte bănci, inclusiv traderul Barclays. În al patrulea rând, în considerentul (482) al deciziei atacate, Comisia a evidențiat două referiri indirecte (schimburile din 10 octombrie 2006 dintre traderul Barclays și traderul Deutsche Bank și din 8 noiembrie 2006 dintre acest din urmă trader și traderul JP Morgan) care ar atesta implicarea traderului JP Morgan în schimburile coluzive și care ar face „și mai puțin probabil” faptul că JP Morgan nu a avut cunoștința sau nu a fost în măsură să prevadă că coluziunea privind cotațiile Euribor implica alte bănci pe lângă Deutsche Bank.

- 480 Cu titlu introductiv, este necesar să se respingă argumentul Comisiei potrivit căruia ar trebui să se rețină că, prin intermediul contactelor sale cu Deutsche Bank, JP Morgan a participat la toate comportamentele anticoncurențiale care compun încălcarea unică și continuă și că împrejurarea respectivă ar fi suficientă pentru a stabili în sarcina acesteia răspunderea pentru toate comportamentele menționate.
- 481 Într-adevăr, comportamentele anticoncurențiale reproșate JP Morgan au avut loc în cadrul unor discuții bilaterale. Astfel, împrejurarea potrivit căreia discuțiile la care au participat JP Morgan și Deutsche Bank se încadrează în unele dintre categoriile generale avute în vedere în considerentele (113), (358) și (392) ale deciziei atacate nu poate, în sine, să fie suficientă pentru a stabili în sarcina acesteia răspunderea pentru comportamentul ilicit, care se încadrează în aceleași categorii, al băncilor cu care nu a avut contacte directe. În temeiul jurisprudenței citate la punctul 442 de mai sus, revenea Comisiei sarcina de a demonstra că JP Morgan avea cunoștință de aceste comportamente ilicite urmărite sau puse în aplicare de celelalte bănci sau că putea să le prevadă în mod rezonabil.
- 482 În această privință, trebuie să se arate că reclamantele contestă în mod concret concluzia Comisiei din decizia atacată privind cunoașterea de către JP Morgan a comportamentelor urmărite sau puse în aplicare de ceilalți participanți la înțelegere pentru atingerea aceluiași obiectiv doar în măsura în care sunt vizate comportamentele privind manipularea fixingurilor Euribor.
- 483 Ele susțin numai că „elementele sunt și mai puțin numeroase pentru a constata cu suficientă precizie că [traderul JP Morgan] avea cunoștință de comportamentul celorlalte întreprinderi implicate în înțelegere, de planul lor comun sau de caracteristicile esențiale ale înțelegerii”. Chiar presupunând că, printr-un astfel de argument, reclamantele ar intenționa să conteste că traderul JP Morgan avea cunoștință de faptul că comportamentele care nu erau legate de manipulările Euribor făceau parte dintr-un plan de ansamblu, acestea nu au invocat niciun argument concret în acest sens, în special în ceea ce privește faptul că traderul JP Morgan nu ar fi avut cunoștință de implicarea celorlalte bănci în alte practici decât manipulările Euribor.
- 484 În ceea ce privește argumentele reclamantelor prin care se urmărește contestarea cunoașterii de către JP Morgan a comportamentelor privind manipularea fixingurilor Euribor, urmărite sau puse în aplicare de ceilalți participanți la înțelegere pentru atingerea aceluiași obiectiv, trebuie amintit, astfel cum reiese din cuprinsul punctelor 277-312 de mai sus, că participarea directă a JP Morgan la practicile prin care se urmărea influențarea cotațiilor în cadrul eșantionului de bănci Euribor în vederea manipulării acestei rate a fost stabilită de Comisie în ceea ce privește schimburile dintre traderul său și traderii Deutsche Bank și ai Barclays din 27 septembrie, 28 septembrie și 29 septembrie 2006, din 2 octombrie, 25 octombrie și 26 octombrie 2006, din 8 noiembrie 2006, din 18 decembrie 2006, din 4 ianuarie și 8 ianuarie 2007, din 6 februarie 2007 și din 16 martie și 19 martie 2007. Aceste schimburi se refereau la diferitele cazuri de stabilire a Euribor.
- 485 Reclamantele contestă în esență că traderul JP Morgan știa sau putea să prevadă în mod rezonabil că aceste schimburi se înscriau într-un „plan de ansamblu” care depășea cadrul schimburilor bilaterale și care implica alte bănci.
- 486 În această privință, trebuie să se arate că, contrar a ceea ce reiese în special din considerentul (459) al deciziei atacate, în ceea ce privește JP Morgan, Comisia nu dispune de probe directe care să demonstreze că, prin contactele sale bilaterale cu traderii Deutsche Bank și ai Barclays, traderul JP Morgan a luat cunoștință de faptul că comportamentele la care participa împreună cu acești

traderi se înscriau într-o încălcare unică ce implica alte bănci. Astfel, în niciun moment, traderul Deutsche Bank sau traderul Barclays nu a comunicat traderului JP Morgan implicarea altor bănci în practicile coluzive.

- 487 Totuși, trebuie să se arate, în primul rând, că, având în vedere faptul că traderul JP Morgan a discutat atât cu traderul Deutsche Bank, cât și cu traderul Barclays despre posibilitățile de a influența cotațiile băncilor lor respective, acesta știa că cel puțin două bănci participau la practicile de manipulare a ratelor. Desigur, această simplă împrejurare nu este suficientă pentru a demonstra că traderul JP Morgan avea cunoștință de faptul că schimburile sale cu traderii respectivi depășeau cadrul bilateral și că, prin intermediul acestora, el participa la o încălcare unică și continuă împreună cu alte bănci. Astfel, reclamantele susțin în mod întemeiat, bazându-se în această privință pe jurisprudență, că faptul că traderul JP Morgan întreținea contacte bilaterale, chiar în paralel cu cei doi traderi, nu este suficient pentru a demonstra că avea cunoștință de comportamentele ilicite preconizate sau puse în aplicare de ceilalți participanți la înțelegere în urmărirea acelorași obiective (a se vedea în acest sens Hotărârea din 9 septembrie 2015, Toshiba/Comisia, T-104/13, EU:T:2015:610, punctul 86).
- 488 Însă, acest fapt și elementele de probă invocate în considerentele (478)-(482) și (457)-(464) ale deciziei atacate, apreciate în mod global ca serie de indicii, constituie probe serioase, precise și concordante care permit să se demonstreze că traderul JP Morgan putea să prevadă în mod rezonabil că schimburile menționate la punctul 484 de mai sus se înscriau într-un „plan de ansamblu” care implica alte bănci.
- 489 Astfel, reiese fără echivoc din elementele de probă prezentate în această privință de Comisie în considerentele (479) și (481) ale deciziei atacate că traderul JP Morgan era la curent cu relațiile profesionale strânse și de prietenie dintre traderii Deutsche Bank și ai Barclays, aspect recunoscut în esență de reclamante. Această constatare nu este repusă în discuție de schimbul din 28 septembrie 2006 dintre traderul Deutsche Bank și traderul Barclays [a se vedea considerentul (480) al deciziei atacate], invocat de reclamante, chiar presupunând că ar trebui interpretat, asemenea reclamantelor, în sensul că demonstrează că acești traderi s-au străduit să ascundă traderului JP Morgan activitățile lor ilicite.
- 490 Ținând seama de aceste împrejurări, avute în vedere în lumina faptului că, prin intermediul contactelor sale bilaterale cu aceștia, traderul JP Morgan știa că traderii Deutsche Bank și ai Barclays participau la comportamente prin care urmăreau să influențeze cotațiile în cadrul eșantionului de bănci Euribor în vederea manipulării ratelor, el putea să prevadă în mod rezonabil că informațiile privind preferințele pentru cotații Euribor viitoare pe care le schimba cu traderul Deutsche Bank erau împărtășite de acesta din urmă cu traderul Barclays.
- 491 În al doilea rând, traderul JP Morgan avea cunoștință și de implicarea celorlalte bănci în asemenea practici de manipulare a ratelor sau putea să o prevadă în mod rezonabil. În această privință, Comisia se referă în mod întemeiat, în considerentul (478) al deciziei atacate, la schimbul din 15 decembrie 2006, în cadrul căruia traderul JP Morgan i-a indicat responsabilei sale cu transmiterea cotațiilor că anumite bănci, printre care Deutsche Bank, erau implicate într-un „joc” prin care se urmărea manipularea în sus a fixingurilor Euribor-3M la 18 decembrie 2006 (a se vedea punctele 207-209 de mai sus). Comisia invocă de asemenea în mod întemeiat, în considerentul (482) al deciziei atacate, drept „referire indirectă”, schimbul din 8 noiembrie 2006. Astfel, în lumina schimbului din 15 decembrie 2006, în cadrul căruia traderul JP Morgan a arătat că și alți „fellows” s-au alăturat băncilor care jucau un „joc” care consta în „forțarea fixingurilor în sus” (a se vedea punctul 208 de mai sus), schimbul din 8 noiembrie 2006 trebuie interpretat în

sensul că traderul JP Morgan credea că responsabilii cu transmiterea cotațiilor din anumite bănci, altele decât Deutsche Bank, erau mai dispuși să urmeze preferințele traderilor cu privire la viitoarele cotații Euribor. În sfârșit, din schimbul din 16 martie 2007 dintre traderul JP Morgan și responsabilul cu transmiterea cotațiilor băncii sale reiese că acest trader avea cunoștință de existența unor tentative de manipulare a fixingului Euribor-3M din martie 2007 sau, cel puțin, că le suspecta, ceea ce demonstrează de asemenea cunoașterea de către acesta a faptului că alte bănci active pe piața EIRD erau implicate în astfel de practici (a se vedea punctul 258 de mai sus).

- 492 Examine în lumina comunicărilor băncii E, care au fost invocate de Comisie în considerentul (487) al deciziei atacate și din care reiese că traderul JP Morgan avea obiceiul de a schimba informații cu alți traderi concurenți decât traderul Deutsche Bank, în vederea coordonării cotațiilor Euribor în funcție de pozițiile lor de tranzacționare respective (a se vedea punctele 73 și 75 de mai sus), aceste schimburi permit să se rețină că traderul JP Morgan ar fi putut cel puțin să prevadă în mod rezonabil că alte bănci decât cele cu care întreținea contacte directe participau la comportamentele privind manipulările ratei Euribor.
- 493 În al treilea rând, mai multe considerații reținute de Comisie în ceea ce privește ansamblul destinatarilor deciziei atacate (a se vedea punctul 478 de mai sus) sunt de asemenea relevante ca elemente ale unei serii de indicii.
- 494 Pe de o parte, Comisia a arătat, în considerentul (460) al deciziei atacate, existența unei „cunoașteri generale răspândite” în rândul actorilor de pe piață a faptului că procesul de determinare a ratelor de referință era declarativ și, în consecință, că cotațiile puteau fi decalate de băncile din eșantion în funcție de interesul lor la momentul transmiterii cotației [a se vedea de asemenea considerentul (406) al deciziei menționate].
- 495 Pentru a contesta aceste considerații, reclamantele fac trimitere la o declarație a traderului JP Morgan din mărturia sa anexată la cererea introductivă, potrivit căreia acesta nu avea o asemenea percepție asupra procesului de furnizare a contribuțiilor în cadrul eșantionului de bănci Euribor, cu alte cuvinte nu credea că cotațiile luau în considerare interesele băncilor din eșantion.
- 496 Astfel cum reiese din cuprinsul punctului 60 de mai sus, declarațiile traderului JP Morgan au o forță probantă redusă. În lipsa oricărui alt argument sau element de probă invocat de reclamante, trebuie să se constate că ele nu au demonstrat că Comisia a reținut în mod eronat existența unei asemenea cunoașteri răspândite în rândul actorilor de pe piață a caracterului declarativ al cotațiilor băncilor în cadrul eșantionului de bănci Euribor, în condițiile în care ea s-a întemeiat în această privință pe documente interne ale băncilor participante la încălcare, în special pe cele obținute în urma inspecțiilor (a se vedea nota de subsol 521 din decizia atacată).
- 497 Pe de altă parte, în considerentele (461) și (462) ale deciziei atacate, Comisia a arătat că traderii nu puteau ignora faptul că, dacă mai multe bănci și-ar modifica cotațiile în aceeași zi și pentru aceeași scadență a Euribor, impactul potențial asupra ratei dobânzii de referință ar crește proporțional cu numărul de bănci implicate, astfel încât gradul de succes al practicilor coluzive depindea, în mare parte, de implicarea mai multor bănci. Și pentru acest motiv, unele dintre discuțiile dintre traderi, precum cele la care a participat traderul JP Morgan împreună cu traderul Deutsche Bank în lunile ianuarie și februarie 2007, ar începe cu un anumit timp înainte de fixingurile vizate de manipulări pentru a permite traderilor să își alinieze sau să își ajusteze pozițiile de tranzacționare.

- 498 Rezultă că un actor important și calificat de pe piață, precum traderul JP Morgan [a se vedea în acest sens și în esență considerentele (457) și (463) ale deciziei atacate], era în măsură să deducă din împrejurările amintite la punctele 494 și 497 de mai sus că manipulările Euribor pe care acesta le avea în vedere împreună cu traderii Deutsche Bank și ai Barclays aveau mai multe șanse de reușită dacă erau implicate mai multe bănci, chiar dacă el nu fusese informat în mod explicit de acțiunea din urmă cu privire la implicarea altor bănci specifice.
- 499 În acest context, trebuie respinse de asemenea argumentele reclamantelor potrivit cărora Comisia avea obligația să demonstreze o cunoaștere specifică de către traderul JP Morgan a planului celorlalte bănci și, printre altele, a scadențelor ratei în cauză și a direcției manipulărilor avute în vedere. Astfel, după cum reiese din jurisprudența amintită la punctul 445 de mai sus, Comisia trebuie doar să demonstreze că întreprinderea în cauză are cunoștință sau putea să prevadă în mod rezonabil întinderea generală și caracteristicile esențiale ale înțelegerii globale. Or, în speță, traderul JP Morgan avea cunoștință de caracteristicile esențiale ale înțelegerii globale prin care se urmărea influențarea fluxurilor de numerar datorate în temeiul contractelor EIRD prin intermediul acțiunii concertate a traderilor prin care se urmărea influențarea cotațiilor în cadrul eșantionului de bănci Euribor ale băncilor lor respective în vederea manipulării acestei rate în funcție de interesele lor.
- 500 Această concluzie nu este repusă în discuție de Hotărârea din 10 noiembrie 2017, Icap și alții/Comisia (T-180/15, EU:T:2017:795), invocată în acest context de reclamante. Astfel, împrejurările de fapt aflate la originea acestei hotărâri sunt diferite de cele din speță, în măsura în care Comisia a reținut în privința reclamantelor din această cauză rolul de facilitator al înțelegerii în sensul Hotărârii din 8 iulie 2008, AC-Treuhand/Comisia (T-99/04, EU:T:2008:256), iar nu de membru al înțelegerii precum în speță în ceea ce privește JP Morgan. În plus, cunoașterea de către reclamantele din această cauză a obiectivelor comune ale părților la înțelegere fusese stabilită pe baza unei singure conversații al cărei conținut era limitat. În contextul specific al aprecierii duratei încălcării săvârșite de reclamantele din această cauză în calitate de facilitator al înțelegerii și în special a caracterului continuu al unei asemenea încălcări, Tribunalul a înlăturat, la punctul 228 din Hotărârea din 10 noiembrie 2017, Icap și alții/Comisia (T-180/15, EU:T:2017:795), invocat de reclamante, elementele de probă reținute de Comisie cu privire la scadențele ratelor sau la direcțiile manipulărilor diferite de cele de care aveau cunoștință reclamantele din această cauză. Prin urmare, argumentul reclamantelor întemeiat pe o analogie cu această hotărâre nu poate fi admis. Trebuie să se arate de asemenea că reclamantele nu au invocat în cererea introductivă o critică prin care să se conteste caracterul continuu al încălcării reținute în speță de Comisie.
- 501 Din cele ce precedă rezultă că elementele de probă, apreciate în mod global ca o serie de indicii, permit să se demonstreze că traderul JP Morgan putea să prevadă în mod rezonabil că schimbările menționate la punctul 484 de mai sus depășeau cadrul bilateral și se înscriau într-o încălcare unică ce implica alte bănci având ca obiectiv modificarea fluxurilor de numerar datorate pentru EIRD prin acțiuni concertate prin care se urmărea manipularea ratei Euribor și că era pregătit să accepte riscul aferent acesteia. Prin urmare, al doilea aspect al celui de al patrulea motiv trebuie respins.

[omissis]

[omissis]

[omissis]

[omissis]

[omissis]

B. Cu privire la cererea de anulare a articolului 2 litera (c) din decizia atacată și la cererea de reducere a cuantumului amenzii

[omissis]

[omissis]

[omissis]

1. Cu privire la cererea de reducere a cuantumului amenzii aplicate

[omissis]

- 704 În speță, pentru a stabili cuantumul amenzii prin care se urmărește sancționarea comportamentului ilicit al JP Morgan, astfel cum rezultă din examinarea primelor cinci motive, trebuie să se țină seama de următoarele împrejurări.
- 705 În primul rând, în ceea ce privește gravitatea și durata încălcării, trebuie să se arate următoarele.
- 706 *Primo*, se dovedește oportun să se utilizeze metodologia care, precum cea urmată în speță de Comisie, identifică într-o primă etapă un quantum de bază al amenzii, susceptibil, într-o a doua etapă, să fie ajustat în funcție de circumstanțele proprii cauzei.
- 707 Mai întâi, în ceea ce privește valoarea vânzărilor ca dată inițială, trebuie să se ia în considerare, ca valoare de înlocuire pentru aceasta, încasările în numerar reduse. Astfel, după cum reiese din examinarea celui de al treilea aspect al celui de al șaselea motiv, valoarea încasărilor în numerar reduse poate, în speță, să ofere o bază de plecare adecvată pentru stabilirea cuantumului amenzii, în măsura în care această valoare reflectă importanța economică a încălcării și ponderea relativă a întreprinderii în cadrul încălcării.
- 708 În această privință, s-a constatat, desigur, în cadrul examinării celui de al doilea aspect al celui de al șaselea motiv (a se vedea punctul 657 de mai sus), că determinarea de către bănci a încasărilor în numerar a dat naștere, în anumite cazuri, unor abordări diferite. Totuși, astfel cum reiese din cuprinsul punctului 671 de mai sus, din aceste divergențe nu rezultă nicio încălcare a principiului egalității de tratament.
- 709 În plus, Tribunalul apreciază că o altă metodologie de calcul al încasărilor în numerar, așa cum sunt în special cele urmate de anumite bănci pentru a răspunde la solicitarea de informații din 12 octombrie 2012, nu ar fi mai adecvată pentru stabilirea încasărilor în numerar. Astfel, o metodologie care implică excluderea segmentelor fixe din contractele care au atât segmente fixe, cât și segmente variabile, excluderea produselor „exotice” sau aplicarea unei compensații lunare mai degrabă decât zilnice nu este mai adecvată pentru a determina, în speță, valoarea vânzărilor în legătură cu încălcarea sancționată și, prin urmare, pentru a reflecta în mod adecvat realitatea și amploarea economică a acesteia, precum și poziția întreprinderilor în încălcarea respectivă. Astfel, *primo*, în ceea ce privește contractele EIRD care dispun atât de un segment fix, cât și de un

segment variabil, fluxul de numerar reflectă diferența dintre rata fixă și rata variabilă la data fixingului, astfel cum reiese din cuprinsul punctului 39 de mai sus. Tribunalul apreciază că nu există niciun motiv pentru a exclude în special fluxurile care decurg din unul dintre cele două „segmente” ale unor asemenea EIRD. *Secundo*, nimic nu justifică excluderea produselor „exotice” din calculul încasărilor în numerar, în condițiile în care acestea fac parte de asemenea din piața relevantă a EIRD. *Tertio*, în condițiile în care compensarea zilnică este standardul pieței, nicio împrejurare specială proprie prezentei cauze nu justifică îndepărtarea de la aceasta.

- 710 Ținând seama de împrejurările menționate, Tribunalul decide să ia în considerare, în cadrul stabilirii cuantumului amenzii, valoarea încasărilor în numerar ale JP Morgan reținută de Comisie în decizia atacată.
- 711 În continuare, trebuie să se arate că părțile nu contestă că faptul de a reține, ca bază de calcul al amenzii, numai încasările în numerar ar conduce la aplicarea unei amenzi prea disuasive. Prin urmare, părțile sunt de acord cu privire la necesitatea reducerii acestor încasări în numerar prin aplicarea unui factor de reducere.
- 712 În decizia atacată, Comisia a aplicat un factor de reducere uniform stabilit la 98,849 %.
- 713 În ceea ce privește determinarea factorului de reducere menționat, trebuie să se arate că acesta este rezultatul unui exercițiu complex care reflectă mai multe elemente, printre altele compensarea inherentă tranzacționării instrumentelor financiare derivate în general, precum și specificitățile compensării acestor produse și, mai precis, a EIRD. Prin urmare, este vorba despre o aproximare a unei valori construite. Astfel, prin definiție, nu există un singur factor de reducere posibil.
- 714 Reclamantele propun un factor de reducere alternativ de 99,91 %, fără a preciza însă motivele pentru care o rată de reducere stabilită la acest nivel ar fi mai adecvată decât cea reținută de Comisie. Ele se limitează să susțină că aplicarea valorii AFR a EIRD în perioada relevantă „ar sugera” o rată de reducere „adecvată” de 99,91 %. Or, astfel cum s-a arătat la punctele 588-593 de mai sus, abordarea propusă de reclamante pentru a calcula, în speță, o valoare de înlocuire pentru valoarea vânzărilor, întemeiată pe AFR, nu poate fi preferată în măsura în care aceasta nu poate să reflecte mai bine importanța economică a încălcării decât abordarea Comisiei întemeiată pe încasările în numerar reduse.
- 715 În orice caz, Tribunalul consideră că aplicarea unui asemenea factor de reducere alternativ deosebit de ridicat, chiar excesiv, ar risca să golească sancțiunea de sensul său, făcând-o neglijabilă și aducând astfel atingere necesității de a asigura caracterul suficient de disuasiv al amenzii. Prin urmare, aplicarea unui factor de reducere alternativ de 99,91 % propus de reclamante ar conduce la aplicarea unei amenzi care nu ar reflecta nici importanța economică a încălcării, nici ponderea relativă a JP Morgan în cadrul acesteia.
- 716 În replică, reclamantele susțin că o altă rată de reducere trebuie aplicată încasărilor în numerar ale JP Morgan pentru a reflecta ponderea acesteia pe piață. Ele nu propun însă nicio altă rată care să fie mai adecvată și care, în același timp, să permită aplicarea unei amenzi care să reflecte importanța economică a încălcării și ponderea relativă a JP Morgan în cadrul acesteia, asigurând caracterul disuasiv al amenzii.

- 717 În orice caz, pe de o parte, părțile nu contestă că factorul de reducere se ridică la cel puțin 98,849 %. Pe de altă parte, Tribunalul amintește că stabilirea unei amenzi în cadrul exercitării competenței sale de fond nu este un exercițiu aritmetic exact.
- 718 *Secundo*, în ceea ce privește gravitatea încălcării, Tribunalul apreciază adecvat să ia în considerare natura încălcării, sfera geografică a acesteia, precum și punerea în aplicare sau nu a încălcării.
- 719 În ceea ce privește natura încălcării, în măsura în care comportamentele în cauză priveau factorii relevanți pentru stabilirea prețurilor EIRD, acestea se numără, prin natura lor, printre restrângerile cele mai grave ale concurenței. În plus, trebuie să se sublinieze că practicile în cauză sunt deosebit de grave și nocive în măsura în care sunt susceptibile nu numai să denatureze concurența pe piața produselor EIRD, ci și, în sens mai larg, să compromită încrederea în sistemul bancar și în piețele financiare în ansamblu, precum și credibilitatea acestora.
- 720 Astfel, după cum a arătat Comisia în considerentul (721) al deciziei atacate, fără ca aceste elemente să fie contestate de reclamante, indicii de referință în cauză reflectați în stabilirea prețurilor EIRD se aplică tuturor participanților pe piața EIRD. În plus, întrucât aceste rate se bazează pe euro, ele au o importanță capitală pentru armonizarea condițiilor financiare pe piața internă și pentru activitățile bancare din statele membre.
- 721 În ceea ce privește sfera geografică a încălcării, astfel cum reiese din considerentele (47) și (721) ale deciziei atacate, înțelegerea acoperea cel puțin întregul SEE, astfel încât comportamentele în cauză puteau avea un efect asupra activităților bancare din toate statele membre.
- 722 Trebuie de asemenea să se țină seama de faptul că seria de indicii de care dispune Tribunalul face cel puțin plauzibil faptul că traderul JP Morgan a pus în aplicare comportamentele ilicite convenite cu traderul Barclays la 27 septembrie și la 28 septembrie 2006 prin stabilirea unor contacte cu responsabilii cu transmiterea cotațiilor băncii sale (a se vedea punctele 281 și 302-305 de mai sus).
- 723 *Tertio*, trebuie să se rețină durata participării reclamantelor la încălcare, astfel cum reiese din decizia atacată, aceasta nefiind contestată de reclamante și nefiind afectată de concluzia enunțată la punctul 317 de mai sus privind participarea JP Morgan la comportamentele ilicite care compun încălcarea unică în cauză.
- 724 În al doilea rând, în ceea ce privește circumstanțele atenuante, Tribunalul constată că JP Morgan a avut un rol mai puțin important în încălcare decât actorii principali, în special banca D și banca A. De asemenea, intensitatea contactelor la care a participat traderul JP Morgan era mai mică decât cea a actorilor principali menționați.
- 725 Totuși, nu este mai puțin adevărat că, astfel cum s-a arătat la punctul 696 de mai sus, schimburile la care a participat JP Morgan se caracterizează printr-o frecvență și o regularitate deosebită. Temeinicia acestei constatări nu este în niciun caz afectată de concluzia enunțată la punctul 153 de mai sus privind conținutul unuia dintre schimburile reținute împotriva reclamantelor în decizia atacată, și anume cel din 10 octombrie 2006.
- 726 De altfel, trebuie să se arate că participarea JP Morgan la comportamentele ilicite a fost intenționată și că reclamantele nu au susținut că ar trebui să beneficieze în speță de circumstanța atenuantă privind neglijența. În plus, reclamantele au participat, chiar și pasiv, la un număr deloc neglijabil de contacte anticoncurențiale, fără a manifesta vreodată vreo rezervă sau opoziție,

participând la schimburi de informații anticoncurențiale. Procedând astfel, reclamantele au dat impresia concurenților lor că ele participau la înțelegerea în litigiu și, prin urmare, au contribuit la încurajarea acesteia. Pe de altă parte, după cum reiese din cuprinsul punctului 719 de mai sus, comportamentele în cauză se caracterizează printr-o gravitate sporită. În consecință, efectul asupra cuantumului final al amenzii al circumstanțelor atenuante referitoare la intensitatea mai redusă a participării și la rolul mai puțin important al JP Morgan în cadrul încălcării în raport cu actorii principali nu poate fi decât marginal.

727 În al treilea rând, cuantumul amenzii stabilit de Tribunal ține seama în mod corespunzător de necesitatea de a impune JP Morgan o amendă într-un quantum disuasiv.

728 Având în vedere ansamblul considerațiilor care precedă, Tribunalul consideră că se va face o justă apreciere a împrejurărilor cauzei în raport cu principiul individualizării sancțiunii și al proporționalității acesteia prin stabilirea cuantumului amenzii la 337 196 000 de euro, pentru care JPMorgan Chase & Co. și JPMorgan Chase Bank, National Association trebuie să răspundă în solidar. Prin urmare, concluziile privind reducerea cuantumului amenzii aplicate reclamantelor trebuie respinse.

[omissis]

Pentru aceste motive,

TRIBUNALUL (Camera a zecea extinsă)

declară și hotărăște:

- 1) **Nu mai este necesară pronunțarea asupra acțiunii în măsura în care este formulată de J.P. Morgan Services LLP.**
- 2) **Anulează articolul 2 litera (c) din Decizia C(2016) 8530 final a Comisiei din 7 decembrie 2016 referitoare la o procedură inițiată în temeiul articolului 101 TFUE și al articolului 53 din Acordul privind SEE [cazul AT.39914 – Instrumente financiare derivate pe rata dobânzii în euro (EIRD)] în măsura în care privește JPMorgan Chase & Co. și JPMorgan Chase Bank, National Association.**
- 3) **Cuantumul amenzii la plata căreia JPMorgan Chase & Co. și JPMorgan Chase Bank, National Association sunt obligate în solidar se ridică la 337 196 000 de euro.**
- 4) **Respinge în rest acțiunea.**
- 5) **Fiecare parte va suporta propriile cheltuieli de judecată.**

Papasavvas

Kornezov

Buttigieg

Kowalik-Bańczyk

Hesse

Pronunțată astfel în ședință publică la Luxemburg, la 20 decembrie 2023.

Semnături